

## ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ТЕКСТІ РОМАНУ ДЖЕЙН ОСТІН «ГОРДІСТЬ І УПЕРЕДЖЕННЯ»

Бистров Я.В., к. філол. н., доцент, Шуляр С.Р., магістр

*Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника*

У статті розглядається важливість і доцільність дослідження окремих гендерних стереотипів на матеріалі художніх творів. Досліджено мовне вираження деяких гендерних стереотипів Англії кін. XVIII – поч. XIX ст. у романі Джейн Остін «Гордість та упередження». У дослідженні враховані особливості соціально-історичного розвитку та політичного устрою Англії зазначеного періоду. Розглянуто зовнішні характеристики, психологічні якості, рівень освіченості, соціальний статус чоловіків і жінок. Аналіз мовних компонентів гендерно маркованої мовленнєвої поведінки персонажів роману розкриває частково гендерні стереотипи того періоду. Результати дослідження вказують на те, що англійські жінки кін. XVIII – поч. XIX ст. були обмеженими в професійній сфері, у суспільстві їм відводилась другорядна роль, а чоловіки займали домінуюче становище.

*Ключові слова:* гендер, гендерний стереотип, мова, мовленнєва поведінка.

Быстров Я.В., Шуляр С.Р. ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ГЕНДЕРНЫХ СТЕРЕОТИПОВ В ТЕКСТЕ РОМАНА ДЖЕЙН ОСТИН «ГОРДОСТЬ И ПРЕДУБЕЖДЕНИЕ» / Прикарпатский национальный университет имени Василя Стефаника, Украина.

В статье рассматривается важность и целесообразность исследования гендерных стереотипов на материале художественных произведений. Исследовано языковое выражение гендерных стереотипов Англии кон. XVIII – нач. XIX вв. в романе Джейн Остин «Гордость и предубеждение». В исследовании учтены особенности социально-исторического развития и политического строя Англии указанного периода. Рассмотрены внешние характеристики, психологические качества, уровень образования, социальный статус мужчин и женщин. Анализ языковых компонентов гендерно маркированного речевого поведения персонажей романа раскрывают частично гендерные стереотипы того периода. Результаты исследования указывают на то, что английские женщины кон. XVIII – нач. XIX вв. были ущемлёнными в профессиональной сфере, в обществе им отводилась второстепенная роль, а мужчины занимали доминантное положение.

*Ключевые слова:* гендер, гендерный стереотип, язык, речевое поведение.

Bystrov Ya.V., Shular S.R. INTERPRETATION OF THE GENDER STEREOTYPES IN THE TEXT OF THE NOVEL “PRIDE AND PREJUDICE” BY JANE AUSTEN / Vasyl’ Stefanyk PreCarpathian National University, Ukraine

The article deals with the importance and reasonability of the research of gender stereotypes using the texts of fiction are confirmed in the article. Lingual expression of the gender stereotypes, which existed in England at the end of the XVIII<sup>th</sup> – at the beginning of the XIX<sup>th</sup> centuries, are investigated on the basis of the novel “Pride and Prejudice” by Jane Austen. Peculiarities of the socio-historic development and political order of England in the mentioned period are taken into consideration. Appearance, psychological traits, education, social status of English men and women are examined. The analysis of lingual components of the personages’ speech reveals partially the gender stereotypes of that period. The results of the research testify to the fact that English women at the end of the XVIII<sup>th</sup> – at the beginning of the XIX<sup>th</sup> centuries were restricted in the rights in the professional sphere of life, they performed in the society the second-rate roles. The English men instead occupied the dominant positions.

*Key words:* gender, gender stereotype, language, speech behavior.

Відмінності в поведінці представників протилежних статей завжди викликали особливий інтерес щодо природи чоловіків та жінок, зумовивши виникнення категорії «гендер» спочатку в суспільних науках, а згодом і в мовознавстві, для розмежування біологічної статі людини (sex) та статі соціокультурної (gender). Біологічна стать – це сукупність анатомічних і фізіологічних ознак, за якими можна визначити чоловік перед нами чи жінка. Гендер, або соціокультурна стать, – це сукупність соціальних очікувань і норм, цінностей та реакцій, які формують окремі риси особистості. Під впливом історичних, політичних, суспільних і культурних змін за кожним індивідом у певному соціумі закріплюється гендерна роль чоловіка чи жінки. На їх основі створюються деякі узагальнені уявлення про особливості поведінки чоловіків і жінок, про очікувані від них реакції та дії, про прийнятні тільки для чоловіків і тільки для жінок види діяльності – інакше кажучи, у суспільній свідомості формуються гендерні стереотипи [1].

Гендерні відношення також фіксуються у вигляді мовних стереотипів, які накладають відбиток на комунікативну поведінку індивідів. Мова жінок суттєво відрізняється від чоловічої на всіх рівнях. Наприклад, в англійській мові такі відтінки кольорів, як *aquamarine*, *mauve*, *beige*, *lavender*, є більш притаманні жіночому мовленню, хоча це й не означає, що жінки розрізняють більше відтінків кольорів, ніж чоловіки. Жінки частіше використовують ввічливі форми, звертання, рідше вдаються до перебивань і намагаються уникати непристойної лексики. Встановлено також, що жінки частіше вживають прикметники і прислівники, які виражають загальну позитивну оцінку, модальні слова та дієслова,

підсилювальні частки, вигуки, епітети, метафори, фразеологізми, і їх мовлення вважається більш граматично правильним у порівнянні з мовленням чоловіків [2].

Лінгвістичні гендерні дослідження проводяться не тільки в актуальних сферах комунікації (телевізійні ток-шоу, політичні дебати, діалоги лікарів та пацієнтів, спілкування в сім'ї, школі, на роботі, в мережі Інтернет), але й на матеріалі фольклорних і літературних творів, феномени гендеру та культури тісно взаємопов'язані і взаємозумовлені в рамках літературного тексту. Текст вважається історичним феноменом людської культури. Оскільки художній твір створюється в певному культурному просторі, і культура є одним з детермінуючих чинників при формуванні гендерного компонента, у ньому знаходять відображення гендерні стереотипи певного історичного періоду [3].

У художніх творах гендерні стереотипи фіксуються у вигляді лексем, словосполучень, паремій та мікротекстів, які вживаються у відношенні до чоловіків і жінок, а також за допомогою репрезентації гендерно маркованих мовленнєвих характеристик персонажів залежно від їх статі. Вивчення літературних творів, застосовуючи гендерний підхід, дозволяє глибше проникнути в сутність гендерних стереотипів певного історичного періоду, простежити їх динаміку і причини змін у діахронії та виявити гендерно марковані особливості мовлення персонажів залежно від їхніх соціально-психологічних характеристик, що має вагомe значення для розвитку гендерних досліджень і науки загалом.

В англійській національній літературі XIX-XX ст. гендерна проблематика є однією із домінуючих і виступає джерелом до розуміння місця жінки в суспільстві, її ролі в розвитку суспільного прогресу, виявлення типовості чи специфіки питання про її права та свободи. Одними із найперших і найбільш репрезентативних у цьому плані є творчі доробки таких письменниць, як Джейн Остін, Шарлотта і Емілі Бронте, Джордж Еліот, Елізабет Гаскелл, які органічно вписуються в соціокультурний та літературний контекст епохи. Проте відправною точкою в розвитку гендерної проблематики справедливо вважається творчість саме Джейн Остін. Її твори відіграли визначну роль у формуванні «жіночої прози» вікторіанської епохи, здійснивши значний вплив на твори її наступниць [4].

У романі Дж. Остін «Гордість і упередження» сутність гендерних стереотипів реалізується не тільки за допомогою звернення письменниці до проблем, які стосуються розподілу гендерних ролей у британському середовищі тієї епохи, а також за допомогою численних мовних засобів. У першу чергу, це стосується лексичних одиниць, паремій, афоризмів, мікротекстів, які вживаються у відношенні до чоловіків і жінок, а також репрезентації гендерно маркованих особливостей мовленнєвої поведінки персонажів. Проаналізуємо деякі з них.

Роман розпочинається так: *“It is a truth universally acknowledged, that a single man in possession of a good fortune must be in want of a wife”* [5, 1]. У цій фразі привертає увагу прикметник, який вживається разом з іменником “man” – “single”. Вік чоловіка не вказується, а ось належність до чоловічої статі і статус холостяка мають вагомe значення. З наступних сторінок роману читач дізнається про переживання молодих жінок, яких уже у 26-27-річному віці називали “old maid”. Статус незаміжньої жінки означав не тільки приниження для родини, але й приреченість на бідність, оскільки спадок батька передався по чоловічій лінії. Саме тому одним із ключових у романі є вислів *“the business (also: the object) of her life was to get married”* [5], який неодноразово повторюється у творі.

Повернемось до першого речення роману. Заслугує уваги слово “a want”. Дієслово “to want” означає «бажати», «хотіти», проте іменник, утворений шляхом конверсії, має дещо негативне значення – нестача, відсутність, потреба, необхідність і навіть нужда. Чоловікові неодмінно необхідна дружина, тому що займатися домашнім господарством здавна вважається не чоловічою справою. Але й для жінки, яка жила в часи Джейн Остін, чоловік – це найбільша потреба, а його наявність – втілення усіх прагнень і мрій, оскільки заміжжя було єдиним способом для дівчини середнього класу зайняти стабільне соціальне становище. Подальше подружнє життя жінок абсолютно не бентежило, тому іншою важливою фразою роману є така: *“Happiness in marriage is entirely a matter of chance”* [5, 9], що відображає загальноприйняті погляди незаміжніх дівчат.

Поширений у багатьох культурах гендерний стереотип про те, що жінки є недосконалими і нижчими за своїми здібностями і статусом, ніж чоловіки, у романі реалізується за допомогою такого висловлення: *“Eliza Bennet is one of those young ladies who seek to recommend themselves to the other sex by undervaluing their own, and with many men it succeeds”* [5, 18]. Це висловлення не стосується Елізабет (хоча її ім'я тут згадується), оскільки воно сказане її суперницею з метою глузування і наклепу. Проте в цьому реченні важливим є словосполучення “young ladies” і продовження “...who seek to recommend themselves to the other sex by undervaluing their own”. Отже, у цій фразі стверджується гендерний стереотип, що більшість молодих дівчат готові/схильні принижувати і себе, і жіночу стать загалом, для того, щоб привернути увагу чоловіків.

Для підтвердження наявності гендерного стереотипу, який стосується обмеженості інтелектуальних можливостей жінок, необхідно звернути увагу на означення, які вживаються у відношенні до персонажів жіночої статі. Такі прикметники як “silly”, “idle”, “ignorant”, “vain”, “foolish”, “thoughtless”,

вживаються у 95% випадків у відношенні до жінок. Це було несправедливістю щодо них, тому що жінки, хоча і не здобували освіти, опановували низку умінь, серед яких, окрім плетіння, гри на фортепіано, співу і малювання, було ще володіння іноземними мовами.

Зовнішність і манери жінок у романі постійно підлягають оцінці, обговоренню та критиці. На балу один із героїв роману дає Елізабет таку характеристику: *"She is tolerable, but not enough to tempt me"*, і далі авторський коментар – *"Mr. Darcy had at first scarcely allowed her to be pretty; and when they next met, he looked at her only to criticize"* [5, 5]. Ці слова демонструють наскільки важливим для дівчини була зовнішність. Якщо чоловікові не сподобалась дівчина з першого погляду, марно було сподіватися, що він зверне увагу на інші її достоїнства. Та й взагалі, описи зовнішніх характеристик персонажів-жінок, як позитивні, так і негативні, у творі трапляються у 5 разів частіше, ніж персонажів-чоловіків. Для представників сильної половини набагато важливішим для авторитету і заохочення незаміжніх дівчат були сума річного доходу і володіння: *"A single man of large fortune; four or five thousand a year. What a fine thing for our girls!"* [5, 2].

Проте в гендерному стереотипі британських жінок кін. XVIII -поч. XIX ст. наявними були чимало позитивних якостей. Хоча в переважній більшості випадків вони не мали ані можливості, ані необхідності навчатися, в побутовій сфері жінки були надзвичайно вправними і розсудливими. Вступивши до шлюбу, дівчата ставали прекрасними дружинами – *"she respected, she esteemed, she was grateful to her husband, she felt a real interest in his welfare"* [5, 110], добрими – *"the most generous and forgiving"* [9, 87], турботливими матерями – *"an affectionate mother"* [5, 60]. Проте чоловіки, маючи таких дружин, дозволяли собі глузувати і принижувати їх: *"when Mr. Collins said anything of which his wife might reasonably be ashamed, which certainly was unseldom, ... once or twice she faintly blushed; but in general Charlotte wisely did not hear"* [5, 67].

Для підтвердження факту існування гендерних стереотипів в Англії зазначеного періоду важливо розглянути гендерно зумовлені особливості мовлення персонажів. У своєму творі Джейн Остін відображає комунікативну поведінку чоловіків і жінок, оскільки письменниця була членом тодішнього соціуму, носієм національної мови, володіла знаннями про стереотипи гендерної комунікативної поведінки й намагалася максимально відтворити їх.

У романі «Гордість і упередження» персонажі-жінки постають як вербально-активні особистості. Загальна кількість їхніх реплік у романі становить 807 одиниць, тоді як реплік чоловічих персонажів – 378. Згідно з цими показниками, персонажі-жінки розмовляють у романі приблизно у 2,1 разу більше, ніж персонажі протилежної статі. До того ж, у творі не зафіксовано жодного випадку, коли спілкуються тільки чоловіки. У всіх ситуаціях жінки або беруть участь у розмові, або виступають пасивними слухачами (що теж буває дуже рідко). Таку пропорцію можна пояснити тим, що жінкам природно властива балакучість, і в ході розмови вони вважають за необхідне обмінюватися почуттями та емоціями, які, за даними психологів, щомиті виникають у їхній свідомості [6].

Середня довжина реплік також не однакова. Чоловіки-персонажі говорять у романі приблизно на 1,2 довше. Дослідники пояснюють таку різницю тим, що мовлення чоловіків характеризується більшою інформативністю, логічністю і завершеністю. Вони, як правило, намагаються викласти хід думок повністю і не дозволяють себе перебивати. Жінки під час спілкування обмінюються здебільшого не інформацією, а емоціями та переживаннями, і не чинять опір, коли їх перебивають, тому що це запобігає конфліктним ситуаціям.

У творі герої обирають різні лексичні засоби та мовленнєві форми для висловлення своїх думок. У висловлюваннях персонажів-жінок частіше трапляється загальна позитивна оцінка (78%). Це реалізується у вживанні таких прикметників, як *sweet* (100% уживань), *delightful*, *delighted* (87% уживань), *handsome* (75% уживань), *pleasing*, *pleasant* (73% уживань), *excellent* (67% уживань), *great* (67% уживань), *agreeable* (63%). Для реплік чоловіків-персонажів загальна оцінка в більшості випадків є нейтральною (70%), а також негативною (17%) та позитивною (13%). Це відображає позитивне ставлення жінок до оточуючого світу та нейтральне, іноді з негативним відтінком, – чоловіків.

Підвищена експресивність та образність жіночого мовлення в порівнянні з мовленням чоловіків на лексико-стилістичному рівні проявляється у вживанні підсилювальних часток: *so*, *such*, *too*, *much*, (67% уживань), прислівників: *greatly*, *extremely*, *exceedingly*, *excessively*, *perfectly*, *well* (81%), емфатичних *do*, *did* (92%), вставних і ввідних слів та словосполучень (78%), вигуків (94%), гіпербол, епітетів, метафор (79%), фразеологічних зворотів (80%), повторів (71%). На синтаксичному рівні підвищена емоційність жіночого мовлення реалізується у вживанні окличних речень (80%), еліптичних і неповних речень (81%), розділових запитань (78%), інверсії (83%).

Типовою ознакою жіночого мовлення у романі є також використання різноманітних ввічливих форм (75%). Щоб надати своїм висловлюванням більшої ввічливості, у творі жінки-персонажі частіше вживають звертання (73% уживань). До імені особи, до якої звертаються, вони часто додають прикметники *my dear* ..., *my dearest* ... . У творі персонажі-жінки звертаються до своїх чоловіків офіційно – *Mr...* або *my dear*

*Mr...*, хоча самі чоловіки до своїх дружин – практично ніколи. Таке явище свідчить про зневажливе ставлення чоловіків до жінок, проте останні в романі не ображаються. У творі діти також звертаються до батька і дядька офіційно – *sir*, що є підтвердженням вищого становища чоловіків у тодішній Англії.

Для синтаксису жінок-персонажів характерним є вживання речень із складносурядним зв'язком (73% уживань), тоді як для чоловіків – складнопідрядним (69% уживань). Вживання складнопідрядних речень у репліках персонажів-чоловіків свідчить про їх прагнення до домінантності, де один співрозмовник є лідером, а інший – «залежним» від лідера. Жінки, навпаки, намагаються створити рівноправні відносини і атмосферу співробітництва [6].

Таким чином, гендерна стереотипізація торкається багатьох аспектів життя персонажів. Інтерпретація фрагментів і мікротекстів роману вказує на те, що британські жінки кін. XVIII - поч. XIX ст. були обмеженими в професійній сфері, у суспільстві їм відводилась другорядна роль. Натомість чоловіки займали домінантне становище. Вони мали можливість отримати освіту, освоїти професію, обрати дружину, розпоряджатись її власністю і спадком після вступу у шлюб. Вплив гендерного чинника проявляється також у мовленнєвій поведінці персонажів. Типовими рисами мовлення персонажів-жінок у романі є прагнення до створення доброзичливої атмосфери, уникання засобів, що можуть образити співрозмовника, уважне ставлення до мовця, переважання загальної позитивної оцінки, використання стилістично забарвленої лексики, вживання синтаксичних конструкцій, що підвищують емоційність мовлення тощо. Для мовленнєвої поведінки персонажів-чоловіків властивими є такі ознаки: прагнення досягти лідерства і демонструвати високий рівень ерудиції, зосередження на власних проблемах, небажання враховувати інтереси співрозмовника, загальна нейтральна або негативна оцінка, стриманість тощо.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Рябова Т.Б. Стереотипы и стереотипизация как проблема гендерных исследований / Т.Б.Рябова // Личность. Культура. Общество. – Иваново, 2003. – Вып.1-2 (15-16). – Т. 5. – С. 120-139.
2. Lakoff R. Language and Women's Place. – New York: Harper and Row, 1975. – 83 p.
3. Кон И.С. К проблеме национального характера /И.С. Кон // История и психология / Под ред. Б.Ф. Поршнева, Л.И.Анцыферовой. – М.: Наука, 1971. – С. 122-158.
4. Шамина Н.В. Женская проблематика в викторианском романе 1840-1870-х годов (Джейн Остин, Шарлотта и Эмили Бронте, Джордж Элиот) / Н.В.Шамина // Автореферат дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук: спец. 10.01.03 – “Литература народов стран зарубежья (английская литература).” – Казань, 2006. – 19 с.
5. Austen Jane. Pride and Prejudice. [Электронный ресурс]. Режим доступа: // <http://www.pemberley.com/janeinfo/pridprej.html>
6. Лавриненко В.Н. Гендерные различия в коммуникации / В.Н.Лавриненко // Университетские чтения 2006. – М., 2006. – Симпозиум 1. Сек. № 1-20: Актуальные проблемы языкознания и литературоведения. – С. 120-145.

УДК 821. 161. 2 Ф – 1. 08

## СЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ АХРОМАТИЧНИХ КОЛЬОРІВ У ЛИРО-ЕПОСІ І. ФРАНКА

Горбач Н.В., к. філол. н., доцент, Ніколаєнко В.М., к. філол. н., доцент

*Запорізький національний університет*

У статті йдеться про значення кольористичного письма як одного з засобів реалізації мистецьких ідей у доробку І. Франка. Автори розглядають складність зображення відтінків на мовному рівні і специфіку сприйняття кольорів читачем, подається аналіз усієї семантичної палітри ахроматичних кольорів у творах І. Франка з урахуванням фольклорних трактувань білого, сірого та чорного. У роботі досліджуються особливості ахроматичного зображення як результат взаємозв'язку між сприйняттям кольору та його художньою інтерпретацією.

*Ключові слова:* колір, білий, сірий, чорний, семантика.

Горбач Н.В., Николаенко В.Н. СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПОЛЕ АХРОМАТИЧЕСКИХ ЦВЕТОВ В ЛИРО-ЭПОСЕ И. ФРАНКА / Запорожский национальный университет, Украина